

KLAS MET EEN HOEK AF HOE EEN FLEXIBELE KLASINRICHTING LEREN STIMULEERT

Inge Nuyens

 | LANNOO
CAMPUS

INHOUD

4

KLAS MET EEN HOEK AF

VERANTWOORDING	7
Een nieuwe leeromgeving	11
Niets nieuws onder de zon	15
Over dit boek	16
DE CONTEXT. WAAROVER PRATEN WE EIGENLIJK?	19
Het moet ergens beginnen	19
De <i>third teacher</i>	22
Wij zijn geen pedagogen	24
HOOFDSTUK 1 ZULLEN WE HET EENS ANDERS DOEN?	29
De nieuwe klas	29
De derde klasrevolutie	31
De eerste periode: van de oudheid tot de negentiende eeuw	31
De tweede periode: de tijd van de industriële economie	32
De derde periode: de klas in tijden van technologische revolutie	32
Naar een nieuw model	34
Op weg naar een flexibele klas	35
Het ontstaan van de CONTENT-methode	40
Vertaler van ideeën	42
Wanneer ben je CONTENT?	44
In drie stappen naar CONTENT	48
De preconceptuele fase: voor je begint	49
De synthesefase: knopen en keuzes	77
De planfase: plannen krijgen vorm	80
De uitvoeringsfase: en nu aan de slag!	84
HOOFDSTUK 2 DE ACHT E'S: DE RUGGENGRAAT VAN DE CONTENT-METHODE	87
Acht handvatten om je keuze te onderbouwen	87

Acht E-criteria, twee groepen	88
Educatief: laat je inrichting deel zijn van je les	90
Ergonomisch: verhoog de concentratie door afwisseling	95
Economisch: denk op lange termijn	100
Ecologisch: maak van duurzaam je 'handelsmerk'	103
Ethisch: laat je opvoedkundige rol niet los	105
Emotioneel: schep een stimulerende leeromgeving	109
Esthetisch: schoonheid verzacht de zeden	112
Evolutief: vernieuwend? Ja, maar ook <i>futureproof</i>	116
Even recapituleren	121
HOOFDSTUK 3 ALLES VOOR DE VORM	127
Tijd voor een nieuwe stijl	129
Nieuwe tijd, andere ruimte	133
Bewegen, bewegen, bewegen	135
Inspelen op communicatie en betrokkenheid	139
De veilige geborgenheid	139
Paardenkracht	143
Een boontje voor deugnieten	145
Streven naar optimale flexibiliteit	150
Aan de slag met poefs	150
Weg met wat recht is	153
Laat de bloem ontluiken	154
Besluit	157
KLAS MET EEN HOEK AF IN DE PRAKTIJK	159
Inspirerende ideeën	159
Je leert het meest met je ogen	161
1. Manifestatieprojecten	162
2. Transformatieprojecten	172
3. Integratieprojecten	183
NAWOORD	191
DANKWOORD	192
BRONNENLIJST	194
ABSTRACTS	195

SINT-JOZEFSSINSTITUUT BORSBEEK

De sleutel tot meer creativiteit ligt bij onszelf

— Dirk De Boe / Bernard Lernout / Pieter Sprangers —

VERANTWOORDING

'Een centrale rol bij leren speelt sociale interactie. Leren is een strijd tussen autonomie, wat je zelf wilt leren, verbondenheid, je gesteund voelen door je omgeving bij het leren, en het gevoel dat je ook daadwerkelijk iets kunt leren.'

— uit *De lerende mens* van J. van der Helden en H. Bekkering —

De wereld verandert snel. We zijn met zijn allen geconfronteerd met een aanhoudende veranderingsgolf. De ene nieuwigheid volgt op de andere. Zekerheden van vroeger sneuvelen en worden vervangen door nieuwe inzichten en ideeën. Die op hun beurt gevolgd worden door nog nieuwere ideeën. Vele ervan hebben te maken met de digitalisering van het leven en het kan niet anders of ze hebben ook een effect op het leergedrag van de hedendaagse scholier.

De versnellingen in de wereld zouden echter nog nauwelijks bij te houden zijn door de curricula van de scholen, die als te star en te conservatief beschouwd worden. Hoewel we intussen al aan de vierde economische revolutie toe zijn – na de landbouw-, de industriële en de kennisrevolutie – lijkt het onderwijs achterop te hinken. De technologische revolutie zou aan het onderwijs voorbijgegaan zijn.

Maar schijn bedriegt. Altijd opnieuw verschijnen er onderwijsvernieuwers op het toneel, die de onderwijspraktijk vooruit stuwten en ervoor zorgden dat het onderwijs bij de les blijft. Dat was in het verleden altijd zo. Sindsdien zijn vele van hun vernieuwende ideeën gemeengoed geworden.

Hoewel de vernieuwers daarvoor zelf nog geen grote namen werden. De meeste vernieuwende ideeën groeiden en groeiden kleinschalig – dikwijls als initiatief van een enkele leerkracht of een enthousiast schoolteam. Maar daarna sippelen die ideeën door en vinden ze hun weg naar vele scholen. Dat

was vroeger zo en is vandaag niet anders. Wie dus denkt dat het onderwijs achterblijft bij wat in de wereld gebeurt, doet er goed aan om eens in de scholen zelf te gaan kijken.

Er zijn veel scholen die zichzelf heruitvinden, wegens de digitalisering en de gevolgen ervan op het gebied van kennisverwerving. Er zijn leerkrachten en directies die doen wat zijzelf en hun voorgangers al decennia doen: niet een vak onderwijzen, maar de mens. De moderne mens! Wie verandering erkent, eraan meewerkt en zelf beleeft, ziet kansen in de evoluties die zich aandienen. Ze grijpen die kansen en buigen die om tot hun voordeel.

Scholen die mee zijn houden rekening met huidige en komende evoluties. Ze richten er hun schoolgebouwen naar in. Ze weten dat zij de probleemoplossers van morgen opleiden en daartoe in de faciliteiten moeten voorzien waarmee die toekomstige probleemoplossers vandaag efficiënt kunnen leren. In deze scholen voelen kinderen en jongeren zich als een vis in het water. Ze voelen zich er thuis. En net dát brengt hen tot graag leren.

De jeugd van tegenwoordig. Er valt veel over te zeggen. Jongeren zappen en chatten, zijn snel geprikkeld en zelfs overprikkeld. Hun leefwereld is nog maar deels fysiek en grotendeels digitaal. Dat zal niet meer veranderen. Scholen die vooruitkijken in de tijd, beseffen dat en zien er de mogelijkheden van in. Die makkelijk prikkelbare jeugd die dan ook voortdurend wordt geprikkeld en dat ook gewoon is, moeten we leren omgaan met die prikkels en van daaruit keuzes leren maken.

Dat is een heel andere invulling van onderwijs dan wat de ouderen onder ons ooit meemaakten. De nieuwe leerkracht is een coach, hoor je vaak zeggen. Hij ondersteunt de leerling in zijn zelfontwikkeling. Zijn leerprogramma is aangepast aan de veranderde realiteit – zowel maatschappelijk als economisch. Hij is niet langer de informatiebron die encyclopedische kennis oplepelt aan de kuikens met wijd opengesperde bekjes in de klas. Kinderen en jongeren begeleiden in het zelf zoeken en vinden van kennis is de nieuwe taak van het onderwijs. Dankzij de inzet van digitale middelen helpt de leerkracht zijn leerlingen de weg naar kennis zelf te bewandelen.

*Ik moet niet meer steeds op dezelfde plaats blijven zitten
en daardoor ben ik veel blijer in de les*

De vrijheid om te kiezen, die leerlingen vandaag ervaren, gaat gepaard met veel leerplezier. Misschien wel meer dan vroeger het geval was. Het is de sleutel tot gemotiveerde scholieren, die naar school komen omdat ze er hun nieuwsgierigheid echt bevredigd weten. Kinderen willen leren. Altijd! Het zit 'm in de genen, zegt David W. Orr, auteur van een van de bijdragen in *The Third Teacher*.

Kortom, het leren is dankzij de digitalisering van onze leefwereld in een andere dimensie getreden. Informatie zoeken en vinden verloopt nu veel sneller en soepeler dan in de periode van dikke encyclopedieën en uitgebreide bibliotheken. Maar het selecteren en wegen van die informatie is ook veel moeilijker geworden. Het onderwijs van de eenentwintigste eeuw staat daarom voor nieuwe uitdagingen. Een nieuwe leerstijl moet worden aangeleerd. Het doceren gebeurt nog wel, maar in veel mindere mate. Intussen wordt de leerlingen veel meer autonomie gegund in het verwerven van kennis. De leerkracht als coach, zoals hierboven al werd geopperd.

De leerling beschikt naast het handboek of in de plaats van een handboek over andere middelen om zijn leerdoelen te realiseren. En het is de leerkracht die daarbij helpt en begeleidt. Leerlingen leren bijvoorbeeld ook steeds meer van elkaar. En dat doen ze niet alleen op de schoolbanken. In feite is dat 'elkaar onderwijzen' altijd een kenmerk van de jeugd geweest. Ook vroeger. Maar vandaag zijn jongeren een versnelling of twee hoger geschaald, precies omdat de digitalisering van kennis dit enorm vergemakkelijkt. Bovendien is de kennis die vandaag peer-to-peer wordt doorgegeven van een ander allooi. Dikwijls gaat het om kennis die in het klassieke schoolcurriculum niet eens of slechts in beperkte mate aan bod komt. Hoe groot is het aantal leerlingen dat veel bedreven is met allerlei computerprogramma's dan de doorsnee leerkracht?

DE SCHOOL OVERBODIG?

Scholen evolueren te traag, hoor je weleens beweren. Ze blijven achter. Maar is dat zo? En maakt dat ze overbodig? Het klopt dat scholen technologisch niet altijd mee zijn met de nieuwste ontwikkelingen. De oorzaak daarvan is vooral een beperkt budget. Hiervoor draagt de overheid een grote verantwoordelijkheid. Maar daarnaast vervult de school ook nog een andere rol. Velen beschouwen haar te veel als louter overdrager van kennis, en dan liefst kennis die economisch relevant is. Maar is dat geen te beperkte visie op onderwijs?

Kan de school ook geen rol spelen in het brengen van rust? Meer bepaald in de hoofden van de leerlingen, die van alle kanten overspoeld worden met kennis en weetjes. Speelt het onderwijs dan geen belangrijke rol als aanbinger van basiscompetenties, zoals het onderscheiden van bruikbare kennis en nutteloze weetjes? Is onderwijs niet het aanleren van selecteren, ordenen, structureren?

Bovendien heeft het onderwijs een maatschappelijke betekenis. Duiding brengen in gebeurtenissen, historische kaders aanbieden om wat vandaag in de wereld gebeurt, beter te begrijpen. De sterk veranderde samenstelling van de bevolking en de politieke en economische uitdagingen vragen meer dan ooit om een verklaring van het heden vanuit het verleden.

De traagheid van onderwijs is in dat opzicht een garantie dat de universele waarden die onze samenleving nodig heeft, worden bewaakt en bewaard. Onderwijs is er ook om van lerenden volwaardige, verantwoordelijke burgers te maken, die met elkaar samenleven in respect voor elkaar.

Uiteraard zijn extra lessen in technologie, economie en programmeerskills nodig. Maar dat mag geen reden zijn om die andere vaardigheden – sociaal, emotioneel, beoordelend – ter zijde te schuiven. De school als aanbieder van ‘trage’ kennis en als rustbrenger in het jachtige leven. De school is een ‘veilige haven’, waar je aan zelfontwikkeling kunt doen. In je eigen tempo en in een positieve context en interactie. Die haven is van essentieel belang in onze maatschappij. Onvervangbaar in een opgroeiproces, maar tegelijk zo belangrijk dat we erover moeten waken dat de ‘haven’ meegaat met de tijd. Om binnen de metafoor te blijven: er komen vele invloeden, reizigers en nieuwe technieken de haven binnen. Daarmee omgaan is de kerntaak.

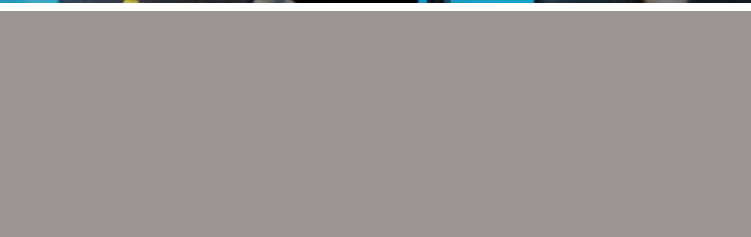
Een nieuwe leeromgeving

In de eenentwintigste eeuw heeft onderwijs een andere opdracht gekregen. Veel tijd en discussie wordt vandaag besteed aan het uitdenken van leerplannen die toegesneden zijn op de verwachtingen van de samenleving (zowel de publieke als de private arbeidsmarkt) inzake de vaardigheden van hun toekomstige werknemers. In het jargon heet dat de *21th century skills*. In grote lijnen komen ze hierop neer:

- Kritisch en creatief denken
- Probleemoplossend vermogen
- ICT-basisvaardigheden
- Mediawijsheid
- Communicatieve vaardigheid en samenwerken
- Sociale en culturele vaardigheden (burgerschap)
- Zelfsturing (zelfverantwoordelijkheid)

LILIS KLAVERTJE HOUTHALEN-HELCHTEREN

'Het leven is een race tussen de catastrofe enerzijds
en het onderwijs anderzijds.'

— H.G. Wells —

En onlangs werden daar nog nieuwe vaardigheden aan toegevoegd, zoals kennis van het financiële wezen. Zo bereidt het onderwijs jongeren voor op hun toekomst.

Het is duidelijk dat in het klassieke klaslokaal met zijn traditionele bankopstelling in rijen deze skills of vaardigheden maar moeilijk tot hun recht kunnen komen. Gesloten gebouwen, zonder kijk op de buitenwereld, lijken al evenmin geschikt om ze te stimuleren. Anders gezegd, om leerlingen met hun andere, nieuwe en kritische kijk op leren te inspireren, zul je ook iets moeten doen aan de leeromgeving.

De term 'leeromgeving' is overigens bewust gekozen en staat in contrast met het vroegere, enge begrip 'klaslokaal'. Een klaslokaal is begrensd. Het bestaat uit vier muren, waarbinnen zich alles afspeelt wat met leren te maken heeft. Een leeromgeving suggereert veeleer ruimte en openheid. Er is veel minder vormelijke structuur. Rijen worden eilanden, ruimtes krijgen hoeken en plekken, deuren worden openingen, en in ideale omstandigheden verdwijnen ook de imaginaire muren tussen de klassen. Leren verloopt niet meer chronologisch, van klas 1 naar klas 6, maar eerder in het tempo van de lerende. Ik schets hier een ideaal beeld, dat klopt. En het ligt zeker nog niet binnen handbereik, maar het is wel waar we willens nillens naartoe zullen evolueren. In deze boeiende evolutie liggen het ontstaan en de boeiende uitdagingen van de CONTENT-methode geborgen, die we later in het eerste hoofdstuk van dit boek uitgebreid toelichten.

Voorlopig is het echter behelpen. We hebben de scholen zoals ze bestaan, met lokalen en gangen. Met alle beperkingen van dien. Maar wat de inrichting van die ruimtes betreft, kunnen we al zeer creatief aan de slag gaan. Ik citeer graag eens uit het baanbrekende werk van Ken Robinson, namelijk *Creative Schools*.

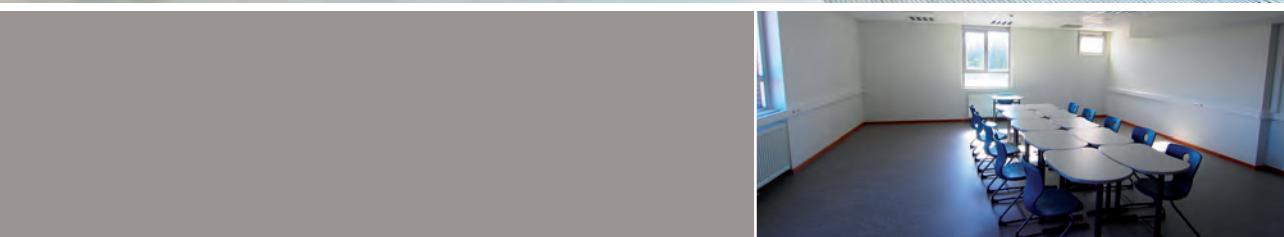
'Als we dan toch nieuwe pedagogische practices zoeken, moeten we ook de faciliteiten creëren om die praktijken te laten gebeuren. En dus wil je flexibele ruimtes, waarin mensen zich kunnen groeperen en hergroeperen. Waarin je niet vastzit in één configuratie met de leraar vooraan in de klas.'

— uit Creative Schools van Ken Robinson —

Wat je uit het werk van Robinson kunt leren, is dat het feit van een bestaande infrastructuur je niet mag tegenhouden om ermee aan de slag te gaan. Een leeromgeving creëren die leren stimuleert en de opgesomde 21st century skills mee helpt installeren, is een opdracht die je niet mag uit de weg gaan, omdat de gebouwen waarin je werkt ze niet zouden toelaten. Er zijn andere middelen en mogelijkheden om zo'n inspirerende leeromgeving te realiseren. Dit boek wil daar alleszins een voorzet toe geven.

CAMPUS HAST - HASSELT

🐾 WAAROM NOG EEN SCHOOL?

In feite is een school een heerlijke plek om te vertoeven. Of dat zou ze toch moeten zijn. Wat is er immers heerlijker dan jezelf verrijken dankzij de kennis van anderen? De school is de plaats om te leren en te experimenteren, om je te ontwikkelen door te leren uit je fouten. Scholen zijn de motor van zelfontwikkeling. Dat daarbij weleens een kritisch woord moet vallen, is onvermijdelijk. Want ook dat is een aan te leren vaardigheid: openstaan voor opbouwende kritiek.

Overigens is 'school' een begrip dat nog te sterk geassocieerd wordt met 'leerplicht', 'examens' en andere minder prettige woorden. Terwijl je het net zo goed kunt zien als de kans om jezelf te verrijken. Misschien moeten we maar eens dringend op zoek naar een alternatieve benaming. Zeker nu levenslang leren zowat de norm is geworden. Volwassenen gaan niet meer naar school. Ze schrijven zich in voor volwassenenonderwijs. Een student gaat naar de universiteit of hogeschool, daarmee aangevend dat het om iets anders, iets hogers gaat dan 'school'. Is dat niet een tikje unfair? Want in wezen gaat het om hetzelfde.

De nood aan blijvend leren (liever dan het nogal gevangenisachtige 'levenslang' leren) zal metertijd nog toenemen. Vandaag stellen verschillende scholen hun gebouwen 's avonds al ter beschikking van het volwassenenonderwijs. Zou het niet fantastisch zijn als over tig jaren het klassieke schoolgebouw (geopend tussen 8.30 en 17.00 u) afgedaan zou hebben en vervangen zijn door een open campus, waar nagenoeg 24 uur op 24 onderwijsactiviteiten plaatsvinden?

Education is too important to be left to politicians

— Winston Churchill —

Niets nieuws onder de zon

Door de eeuwen heen hebben altijd enthousiaste mensen het beste van zichzelf gegeven om de leerlingen die hen werden toevertrouwd, te vormen als mens, van kind tot volwassene. Onderwijs is ook altijd een *'work in progress'* geweest. De eerste pedagogen uit de negentiende eeuw hadden het beste voor met 'hun' kinderen. Vandaag lijkt het misschien alsof hun aanpak niet deugde, maar toen was het de best practice. En zo is het altijd gebleven.

Leren is altijd hetzelfde gebleven. Het betekent leren omgaan met jezelf en met anderen, jezelf bewust ontwikkelen en respect opbrengen voor de ander. Het is alles doen om voor jezelf een plaats te vinden in de samenleving, zowel privé als op het werk. Ook al in samenwerking met de ander, je partner, je collega's. In die zin is er in het onderwijs nog niets veranderd en zal er ook niets veranderen. Wat wél evolueert, is de wijze waarop we die 'leerdoelen' bereiken.

Je kunt dus rustig zeggen dat er niets nieuws is onder de zon. Wat je verder in dit boek leest, zijn geen wereldschokkende inzichten. Ik hoop vooral dat dit boek een instrument wordt, waarmee jij je school of, beter, je leeromgeving aankleedt voor de toekomst. Beter leeromgeving, want het kan hier ook gaan over de professionele ruimte van een bedrijf. De lerende organisatie die een onderneming in deze tijd hoort te zijn, heeft dezelfde noden als een school. Ook zij dient anders te denken over kennis en heeft daarbij de hulp nodig van experts om 'leerdoelen' van werknemers te behalen. Vanzelfsprekend moet dit gepaard gaan met een passende, functionele leeromgeving.

Ook daar is niets wereldschokkends aan. In feite gaat het allemaal terug op de menselijke aard: het instinct om permanent te blijven leren. De bedrijfsomgeving daarop inrichten, zodat talent zich blijvend kan ontwikkelen en zodat nieuwe ideeën kunnen blijven

ontspruiten, vind ik als ondernemer een grote uitdaging. Ook in mijn bedrijf heb ik gezorgd voor plekken om te leren, om te werken en om te leven. Dit samen met mijn fantastische medewerkers doen, maakt me erg gelukkig.

Alle ideeën en principes in dit boek zijn ontstaan uit een intense samenwerking tussen mensen. De eigen medewerkers in de eerste plaats. Maar ook externe professionals zoals architecten en ontwerpers, en mensen uit het onderwijsveld. Het past dan ook dat ik iedereen bedank die op de een of andere manier heeft bijgedragen tot dit boek. Een speciale dank reserveer ik ook voor mijn voorgangers – mijn vader, grootvader, overgrootvader. Elk van hen heeft een stuk van de weg afgelegd van de zoektocht naar de ideale leeromgeving. En elk van hen heeft beseft dat die tocht nooit ten einde is. Maar geen van hen heeft ooit eenzelfde evolutie en revolutie meegemaakt zoals die vandaag plaatsvindt. Het zijn bijzonder boeiende tijden voor een schoolinrichter met passie voor het vak. Wie dit graag en gedragen doet, kan letterlijk en figuurlijk mee timmeren aan het onderwijs van morgen. Een boeiendere uitdaging kan ik me nauwelijks voorstellen.

Over dit boek

Als bedrijfsleider behoort het schrijven van boeken niet tot je kernopdracht. Zoveel is duidelijk. Waarom dan toch een boek schrijven met als titel *Klas met een hoek af* en als zelfs nog zwaarwichtiger ondertitel *Hoe een flexibele klasinrichting leren stimuleert*. Kwatongen zullen er heel prozaïsch een commerciële zet in zien. En misschien is dat zelfs ook een klein beetje waar. Maar een iets nobelere uitleg komt uit de onderwijswereld zelf. Directies die me vragen: ‘Inge, waarom zet je wat je ons vertelt, eens niet op papier? Kun je ons niet uitleggen hoe jij begint aan het inrichten van een school met passend meubilair? Hoe je tot de schoolmeubels bent gekomen die je ons presenteert en waarbij je telkens een overtuigend verhaal brengt?’

Klinkt dit nog altijd erg ‘commercieel’. Dan dit: uit mijn vele bezoeken aan scholen heb ik geleerd dat heel veel directies én leerkrachten worstelen met de klaslokalen waarin ze lesgeven. Ze willen wel anders, hebben zelfs goede ideeën, maar wat ontbreekt, is een kijk op het juiste materiaal om ze uit te voeren. Daarvoor luisteren schoolbesturen graag naar het advies van profes-

sionelen die hen helpen zicht te krijgen op de nieuwe mogelijkheden die de markt van de schoolinrichting te bieden heeft. Beslissen doen ze dan nog altijd zelf, maar met meer kennis van zaken.

Een tijd geleden was het nog in het nieuws: directeurs die klaagden over de werkdruk die bij hun ambt kwam kijken. Niet alleen hebben ze de taak van pedagogisch begeleider van het leerkrachtenteam; daarnaast ligt er een fors pakket aan administratie op hun bureau. Om nog te zwijgen van de klussen die ze voor en na de uren, en tijdens weekends en vakanties moeten opnemen om de school draaiende te houden. Conclusie: schooldirecties in Vlaanderen zijn doorgaans overbevestigd en hebben een takenpakket dat bijzonder zwaar is. Je moet wel idealist zijn om schoolhoofd te willen worden. Je werk eindigt nooit. Je bent teamleider, manager, psycholoog, gezinsadviseur, klusser ... De lijst is eindeloos. Daar zijn bovendien ook taken bij waarvoor je niet bent opgeleid. Maar – en dat is het mooie aan het verhaal – veel directeurs (m/v) begrijpen dat ook en gaan zelf op zoek naar advies, wanneer ze dit nodig hebben.

Dat is zeker het geval voor directies en onderwijsteams die de onderwijsvernieuwing in hun school vorm willen geven. Dergelijke, vaak visionaire onderwijsprofessionals hebben ijzersterke ideeën over hoe ze onderwijs in hun school willen laten beleven. Tegelijk hebben ze nood aan externe expertise om die visie te vertalen in concrete, fysieke oplossingen. Ze gaan op zoek naar advies en concrete ondersteuning om hun ideeën om te zetten in realisaties die voor lange tijd meegaan. Investeren in vernieuwing, weten ze, doe je maar een keer in je carrière.

Daarom, om deze visionairs te ondersteunen en te helpen, heb ik dit boek geschreven. Als leidraad en inspiratiebron voor wie zijn school wil voorbereiden op het onderwijs van morgen. Dit boek is er met andere woorden níet om meer tafels en stoelen te verkopen, maar wel om te antwoorden op reële vragen zoals: 'Hoe richten we onze school vandaag in om morgen functioneel en aantrekkelijk te zijn?'

Het zijn dus niet eens filosofische, maar eerder praktische vragen waarmee ik geregeld word geconfronteerd. Je zult in dit boek dan ook geen zware wetenschappelijke ideeën ontplooid zien, maar wel veel praktische voorbeelden

en illustraties vinden. Als bron van inspiratie dus, maar evenzeer als kader voor een methode, ónze methode om leeromgevingen te creëren waarin onderwijs gemakkelijker en aangenamer wordt, voor zowel de leerkracht als de lerende. Het is een methode die gegroeid is met de jaren en waarin ervaring en inzichten uit het verleden zijn meegenomen. Want niet alles wat ooit was, is later nutteloos. Daarvan hoef ik niemand in het onderwijs te overtuigen.

De echte klanten van mijn bedrijf DOX zijn niet de directies van scholen zelf, maar de lerenden: de kinderen, de studenten. Het is onze bedoeling hun leeromgeving aangenaam te maken. Hun 'content'-heid (zie later in eerste hoofdstuk), waardering en glimlach zijn onze grootste beloning.

Dat lachen is overigens essentieel. Het is de sleutel tot een positieve sfeer, nodig om te leren. Dat weten wij als ontwerpers maar al te goed. De beste ideeën komen tot stand in een blije, opgewekte sfeer. Wij zijn in ons vak professioneel, maar toch ook graag prettig gestoord of zoals men zegt 'met een hoekje af'. Met altijd een vleugje humor. Humor is voor ons even noodzakelijk als eten en drinken. Het is een essentiële factor om positief en met zelfrelativering in het leven te staan en om te functioneren. Voor ons zou humor gerust een hoofdvak mogen zijn op school.

DE CONTEXT. WAAROVER PRATEN WE EIGENLIJK?

Het moet ergens beginnen

Ergens aan het begin van deze eeuw kwam ik in contact met Carl Smits. Carl was directeur van het Rotterdamsch Lyceum, een school waarover hij zelf zei: 'Ik ben hier de zestigste nationaliteit.'

Carl was een visionair. Met zijn visie over kinderen, pedagogie en leren was hij zijn tijd ver vooruit. En ook met zijn ideeën over hoe een school eruit moest zien, betrad hij ongebaande paden. Het schoolgebouw waarover Carl de plak zwaaide, mocht gezien worden. Het stond in het hart van Rotterdam en was opgetrokken in een stijl die bekend is als de 'Rotterdamse school'. Voor kenners: stijlvol en in de tijd van de bouw baanbrekend mooi, maar nu niet echt meer afgestemd op de noden van een 21ste-eeuwse school.

Het Rotterdamsch Lyceum stond in die dagen voor veel uitdagingen. Het merendeel van de leerlingen kwam uit eenoudergezinnen. Hun familie was vaak behoeftig en had sociale problemen. Dat had effect op de school en de kwaliteit van het onderwijs. Er was veel geweld onder de leerlingen en er heerste een hoge graad van vandalisme. Aan de schoolpoort stond elke ochtend een breedgeschouderde kleerkast – de huisbewaarder – die met de glimlach de wapens inzamelde die leerlingen mee naar de klas probeerden te smokkelen. Je ziet het beeld zo voor je.

Een ander zou misschien al snel de handdoek in de ring hebben geworpen of gekozen hebben voor een sterk repressief beleid. Maar Carl niet. Hij geloofde in de mogelijkheden van de leerlingen en in hun talenten. Tegelijk was hij ervan overtuigd dat die enkel zouden kunnen ontbolsteren als de omgeving daartoe uitnodigde. Een inrichting als een gevangenis droeg daar in zijn visie niet toe bij.

Zo nodigde hij de Vlaamse architect Geoffrey Van den Abeele uit om het gebouw te transformeren. Van grauw en grijs, met klaslokalen als donkere cellen, naar licht en klaarheid en grotere ruimtes. De architect volgde zijn opdrachtgever in diens zienswijze en de rest is geschiedenis. Van twee lokalen werd een grote ruimte gemaakt. Muren werden gesloopt. Of soms werden kleinere ruimtes ingericht als plaatsen waarin leerlingen zich rustig konden terugtrekken om te werken, en werden ze uitgerust met een minimediatheek. En toen moesten die nieuwe lokalen ook worden ingericht. Daarbij botste Carl op een muur van onbegrip bij de streng regulerende, Nederlandse onderwijsinstanties. Waarom afwijken van de 'tramopstelling', met haar bewezen effectiviteit? Waarom geen klassieke banken?

Dat is niet wat mijn leerlingen nodig hebben, wist Carl. En hij zocht naar iemand die hem kon helpen bij het zoeken naar gepaste vormen. Zo maakte ik met hem kennis.

Het eerste gesprek was meteen raak. 'De leerkracht is geen voorlezer,' zei Carl Smits, 'maar een begeleider. Geen leerkracht maar een coach.' Vandaag klinkt het hip en in. Toen werden er toch nog wenkbrouwen gefronst.

De opstelling van de banken moet flexibel zijn, vond de directeur, en bijzonder 'huftebestendig', zoals hij dat op z'n Hollands uitdrukte. De leerlingen moesten ook op ieder ogenblik en zonder hulp de tafels kunnen opstellen in de gewenste vorm van dat moment.

De opdracht was niet min, net als de timing. Maar onze ontwerpers konden aan het werk. We werkten een leeromgeving uit met drie zones. Een zone met individuele tafels, een zone met een groepstafel en dan nog een leeshoek met poefs. Daarbij hoorde ook een mobiele leraarstafel en een mobiel bord. Dit concept verwachtte ik te moeten presenteren aan een directiecomité

van streng oordelende heren en dames. In werkelijkheid werd ik ontvangen in een kantoor waarin op de grond en heel gezellig enkele docenten zaten te keuvelen. Een van hen vloog bij mijn binnenkomen overeind en gaf me een hartstochtelijke knuffel. 'Die tafel,' zei ze, 'die moedertafel® wil ik in mijn chemieklas.' Alleen moest ik de naam veranderen, want 'moeder' klonk te seksistisch in Nederland.

Het project in het Rotterdamsch Lyceum haal ik graag aan als startcase. Het heeft bijgedragen tot de revolutie die er in de school heeft plaatsgevonden. Niet dat het meteen een schot in de roos was. Er is bijgestuurd en gesleuteld, maar het werkte wel. Enkele maanden later klonk Carl heel opgetogen wanneer hij het nieuwe leven beschreef: 'Vroeger moesten we leerlingen dwingen om te lezen of taken uit te voeren. Nu doen ze dit spontaan en geconcentreerd. Het feit dat ze van tafel naar hoek kunnen verhuizen, individueel of in groep werken heeft een dynamiek tot stand gebracht.'

Zonder de pretentie te hebben dat dit alles uitsluitend de verdienste was van onze inrichting, weet ik dat ze er erg toe heeft bijgedragen. De school zelf is enkele jaren later gesloten. In het gebouw huist nu een andere school, De Theater Havo. Rotterdam, als hart van creatief onderwijs op gebied van theater, en muziek, heeft hier nu een volwaardige middelbare opleiding voor theater, film en vormgeving.

Want de essentie van een vooruitloper als Carl Smits blijft. We halen het verhaal nog vaak aan en krijgen dan uiteenlopende reacties als 'Dat wil ik ook'; soms met eerder meewarig hoofdschudden van 'Dit is veel te revolutionair, veel te vroeg'.

